

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 1657 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta’siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta’minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta’minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta’sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
“Sibir daryolarining burilishi” loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqtoev Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini “yashil” iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda “yashil investitsiyalar” dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta‘limida qo‘llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G‘aniev Elyor Sobirjonovich	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрожон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlarini	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni	562
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari	591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Barriers to tourism infrastructure development in uzbekistan: a critical analysis	605
Sarvinov Shodmonova	
Xalqaro bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish	609
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich	
O'zbekiston respublikasida infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdagi risklarni boshqarish	620
Yusupova Zilola Ismoiljon qizi	
Korxonaning iqtisodiy barqarorligiga erishishning zamonaviy tendensiyalari	626
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Qishloq joylari maishiy xizmat ko'rsatish sohasida axborot resurslaridan samarali foydalanish	631
Xamdorov Eldor Toshmurovich	
Meva-sabzavotlar eksportida transport koridorlari va vositalarini tanlash xususiyatlari	636
Yusupov Muxiddin Soatovich	
Рынок рабочей силы в узбекистане и ее воспроизводство	644
Шакиров Амаль Улугбекович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Деньги и их функции в экономике	650
Мурадиллаев Мансур Мехроживич, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Развитие сельского хозяйства в узбекистане	654
Махмудов Алишер Мухтарович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Инвестиции и инновации в химической промышленности узбекистана: современные тенденции и перспективы	658
Хусаинов Равшан Рахимович, Султанходжаев Аманулла Асадуллаевич	
Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish	666
Mardonova Shoxsanam Baxodirovna	
Definition of agritourism as a multifunctional development in rural areas	672
Aktamov Olimjon Abdugani ugli	
Kameral soliq tekshiruvida smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi	680
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich	
Проблемы регулирования государственно-частного партнерства и рекомендации по их решению (на примере безработицы в республике узбекистан)	687
С.Э. Холмуратов	

Автоматизация аудиторских процедур с использованием искусственного интеллекта.....	692
Ходжарахманова Назира Бахтияр кизи	
Past karbonli iqtisodiyotga o'tish zaruriyati va uning omillari.....	701
Valiyev Axliddin Aropitdinovich	
Yengil sanoatda zamonaviy tikuv mashina-kichik robotlarning mexanizmlarini mukammallashtirish	705
Sirojova Muxabbat Sodiq qizi, Kurbanov Fazliddin Aminovich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimining institutsional va iqtisodiy asoslari	710
Kuzieva Nargiza Ramazanovna, Bobomuratova Manzura Panji qizi	
Foyda solig'i bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash tartibi.....	717
Yangieva N.S.	
Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini soliqlar vositasi qo'llab-quvvatlashning amaldagi holati	722
Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li	
Motivation, goal-setting, and organizational performance: a case study from uzbekistan's chemical industry	726
Mamataliev Anvar Ergashevich, Bobur Urinov	
Применение искусственного интеллекта при организации налогового администрирования узбекистана	733
Н.А. Артиков	
Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaruvchi omillar.....	737
Sharofiddinova Gulnoza Iloxomjonovna	
Raqamli texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri	745
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Suv tanqisligi sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish asoslari	750
Qosimov Maxamatjon Sulaymanovich	
Rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan korxonalar tahlili	761
Raxmonov Nodirjon Raxmonjon o'g'li	
Aholining o'rtacha umr ko'rish yoshini o'zgarishi sharoitida keksalarning ijtimoiy ta'minotiga xavflarning ortishi.....	767
Toyirov Shohboz Ziyodullo o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida moliyaviy nazorat samaradorligini ta'minlash ichki nazorat xizmatlari	773
Xaydarov Baxrom Xolmuradovich	
Moliya bozorida xususiy banklar faolligini ta'minlash istiqbollari	777
Abduqahhorov Asilbek Ahror o'g'li	
Budjet daromadlari ijrosini ta'minlashda soliqlar hisobi va tahlilining ahamiyati	782
Abdullaev Abror Bozarboevich	
Aholi daromadini oshirish yo'llari.....	803
Shadmanov Baxodir Sherkulovich	
Tourism and regional identity in Uzbekistan: balancing heritage and development	808
Raximova Nilufar Aminovna, Abdukholikova Farida Erkinjon qizi	
O'zbekiston sanoat korxonalarining fond bozorida ishtiroki tahlil va muammolari.....	815
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirish va amalga oshirish tahlili	823
Karabaev Sanjar Abdusamatovich	
Globalashuv sharoitida milliy korxonalarining eksport salohiyatini boshqarish masalalari	832
Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li	
Бизнес-планирование и прогнозирование деятельности организации.....	836
Алимов Бехзоджон Наврузжонович	
Farg'ona vodiysida ekoturizm – kambag'allikka qarshi kurashning yangi imkoniyatlari	840
Soliyeva Nilufar Muxtorjon qizi	
Aholi turmush darajasi baholash bo'yicha dasturiy ta'minot ishlab chiqishda horij tajribasini o'rganish	844
Tursunov Farxod Baxodir o'g'li	
Mintaqa aholi turmush farovonligiga ta'sir qiluvchi omillar tasnifini ishlab chiqish.....	848
Xodjanijazov Shohruh Yuldashovich	
Xususiy oliy ta'lim muassasalari menejmentining nazariy jihatlarini va o'ziga xos xususiyatlari.....	856
Karimov Ulug'bek Usmonovich	

Infratuzilma va bozor infratuzilmasi tushunchalarining nazariy tavsifi	861
G'aniyev Botir Baxtiyorovich	
Повышение инвестиционной привлекательности – важное условие повышения конкурентоспособности предприятий.....	865
Каримова Дилафруз Садирдин кизи	
Yevropa ittifoqi davlatlari tijorat banklarining soliq to'lovlarini amalga oshirish tartibi	870
Komolov Odiljon Sayfidinovich	
Boshqaruvda innovatsiyalarni hisobga olgan holda agrokorxonalarni davlat tomonidan rag'batlantirishning zamonaviy yondashuvlari	878
Shaniyazova Zamira	
Практические аспекты применения статистических методов контроля качества на предприятиях.....	883
Усманов Илхом Ачилович, Усманов Фарзод Шохрухович	
Yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy o'sishning yangi paradigmalarini shakllantirish: nazariy asoslar va amaliy talqinlar.....	891
Alimova Guzal Abduxakimovna	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlarining nazariy va metodologik tahlili	895
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li	
Kutubxonalarda raqamli iqtisodiyot sharoitida biznes-modellarni ishlab chiqish.....	900
Ernaqulov Sunnatillo Nurali o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri sug'urtalash operatsiyalari bo'yicha xarajatlarni xalqaro standartlar asosida hisob va hisobotda aks ettirish uslubi-yatini takomillashtirish	905
X.A.Raximov	
Kameral soliq tekshiruvda smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi.....	910
Ergashev Uyg'un Jabborovich	
Obligatsiya moliya bozori instrumenti sifatida, milliy obligatsiyalar bozori	916
Avezov Ibrohim Ilxomovich, Yaxshiboyev Jahongir Abdualimovich	
Barqaror rivojlanish doirasida ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) ko'rsatkichlarining yashil texnologiyalar innovatsiyasiga ta'sirini baholash.....	921
Meliqo'zieva Dilrabo Muxitdin qizi	
Yashil iqtisodiyot – barqaror taraqqiyotga olib boruvchi yo'l.....	925
Xalilova Aziza Rustamovna	
Научно-теоретические основы экономической и эколого-экономической эффективности предприятий горнодобывающей промышленности.....	930
Раматов Зафарбек Жуманиязович	
Xitoyda eksport faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari.....	938
D.E.Qarshiev	
Kichik sanoat zonalarida investitsion jozibadorlikni oshirishni investitsion faollikka ta'siri.....	943
Mannapova Shaxnoza Elshodovna	
Mahalla institutining samaradorligi tahlili: so'rovnomaga yondashuvi	947
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Формирование человеческого капитала в условиях демографических изменений: опыт и перспективы для узбекистана.....	955
Дониерова Фотимабону Алишер кизи	
Farmasevtika kompaniyalari raqobatbardoshligini oshirishda marketing strategiyalaridan foydalanish yo'nalishlari	962
Vaxrombek Bobojonov	
“Hududlarda sug'urtaga bo'lgan talabning ekonometrik tahlili” bekberganova mohira ravshonbekovna	967
O'zbekiston Milliy universiteti	
O'zbekiston va xalqaro amaliyotda raqamli marketing vositalaridan foydalanish: muammolar va yechimlar	973
Uzoqova Dilnoza Yusuf qizi	
Условия эксплуатации и экологическая безопасность автотранспортной системы на основе энергосберегающих технологий	978
Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна	
O'zbekiston tibbiyot muassasalarida moliyaviy resurslardan foydalanishda xorijiy tajribalarni qo'llash.....	982
Elmurodov G'ayratjon Abdumurodovich	

Buxgalteriya hisobining samaradorligini oshirish yo'llarida zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar	987
Sattorov Mirjahon	
Особенности маркетинговых стратегий в условиях ограниченных ресурсов и узкой потребительской аудитории	991
Дебердиев Анвар	
DEbitorlik va kreditorlik qarzlari auditini rejalashtirish masalalari.....	995
Tulovov Erkinjon To'liqin o'g'li, Ibragimova Iroda Rashid qizi	
Инвестиционная программа узбекистана по привлечению иностранных инвестиций	1000
Камилова Наргиза Абдукажоровна, Бекмуратов Шухрат Даулетмуратович	
Turistik mahsulotni shakllantirishda turistlar hayoti xavfsizligini ta'minlash.....	1005
Raxmonov Siyovush Turob o'g'li	
Uglerodsiz energiyaga o'tishda o'zbekistonning yashil strategiya yo'l xaritasining integratsiyasi va ta'siri.....	1011
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Цифровая устойчивость регионов: применение аналитики больших данных для оценки и управления экологическими рисками	1016
Маликов Шохрух Шокирович, Камалов Шухрат Камалович	
Разработка риск-ориентированной модели внутреннего контроля предприятия на этапе планирования налогов в условиях дистанционного налогового мониторинга	1024
Галеева Н.Н., Э.А.Халикова, Абдусаломова Гулчеҳра Мирзо қизи	
Анализ результатов инструментальных методов исследований у детей с врожденными пороками сердца	1029
Мухаммадиева Лола Атамурадovна	
Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda monetar omillardan samarali foydalanish yo'nalishlari.....	1036
Uskenbaeva Dilnoza Voxodir qizi	
Факторы повышения эффективности управления в государственном секторе.....	1043
Махмудова Севара Улугбековна	
Soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlarning yangi tizimi sharoitida soliq nazorati	1048
Rajabbaeva Dildora Zakirovna, Aripova Aziza Alisherovna	
Boshqaruv jarayonlarini tashkil etishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	1053
Jo'rayeva Niginaxonim Xursand qizi	
Jahonda eksportni qo'llab-quvvatlash amaliyoti.....	1057
Xudoynazarov Sherzod Ismoilovich	
Raqamli moliyaviy texnologiyalarni korxonada darajasida joriy etish orqali moliyaviy barqarorlikka erishish strategiyasi	1063
Soibov Nozimbek Faxridin o'g'li	
Применение методов PMBOK в управлении рисками проектов	1070
Гулираъно Носирова Абдулазиз қизи	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda aholi farovonligining o'rni va ahamiyati	1073
Bobaev Isroiljon Abdinabievich	
Вопросы инновационных инвестиций в контексте международной экономической интеграции	1078
Шарипов Бахтиёр Михлибаевич	
Yashil iqtisodiyotga o'tishning nazariy va amaliy jihatlari hamda tendensiyalari.....	1083
Samiyev Abdurashid Qaxramonovich, Shermuxammedov Begzodjon Usmonovich	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar samaradorligini ta'minlash yo'llari.....	1087
Nazarov Qilich Xolmuradovich	
Improving the organizational and economic mechanisms for the development of tourism in the republic of karakalpakstan	1092
Tleumuratov Baxadir Genjemuratovich	
O'zbekistonda tumanlar barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash yo'llari (Surxondaryo viloyati misolida).....	1097
Qosimova Nodira Saidovna	
Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishning asosi sifatida innovatsiyalar.....	1102
Azizova Maliha Farrux qizi	

Влияние инвестиций на инновационное развитие и повышение конкурентоспособности экономики узбекистана	1106
Максудова Шахзода	
Возможности снижения затрат на логистику за счет цифровых технологий	1112
Олимова Бахора Шухратовна	
Yashil texnologiyalar va ularning iqtisodiy tizimga ta'siri.....	1116
Sultonov Omon Juma o'g'li	
Iqtisodiy o'sishning makroiqtisodiy faktorlari va ularning ta'siri	1121
Zuvaydullaev Nematullo Oybek o'g'li	
Роль управления производством в условиях модернизации экономики.....	1125
Гулов Мухтор Очилович	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalarining o'rni va ahamiyati	1129
To'rayev Shavkat Shuxratovich	
Роль цифрового маркетинга в продвижении туристических направлений.....	1136
Муродова Наргиза Уткировна	
Развитие финансовых рынков в странах снг: проблемы и перспективы.....	1140
Рузиев Зафар Икрамович, Каримов Ислон Ураз угли	
Современные инструменты продвижения бренда в условиях цифровой экономики.....	1145
Темирова Феруза Сагдуллаевна	
“Raqamli asrda axborot xavfsizligi: it texnologiyalar bilan xavfsizlikni ta'minlash yo'llari”	1149
Sherzod Rajabov	
Государственное регулирование инвестиционной деятельности: проблемы и направления совершенствования.....	1152
Шухрат Турсунов, Икромов Хасан Зафарович	
Economic incentives and barriers to sustainable transition in agribusiness: a comparative study of organic and conventional farming systems	1157
Mubina Toirova	
Цифровая трансформация банковской системы узбекистана: анализ внедрения fintech-решений в государственных банках	1162
Абдурахимова Дилора Каримовна	
Ta'lim muassasalaridagi ba'zi jihatlar	1167
A'zam Qutbiddin A'zam-zoda	
Klasterlar hisob siyosatida boshqaruv hisobining metodologik asoslari.....	1173
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Egri soliqlarning mohiyati, genezisi va rivojlanish tendensiyalariga oid nazariy munozaralar xususida	1179
Shodiyev Olimjon Abduraxmonovich	
Ekologik mehmonhona faoliyatini rejalashtirish maqsadlari va vazifalari	1186
Abidova Dilfuza Igamberdievna	
Investitsiya loyihalarining iqtisodiy va moliyaviy samaradorligini oshirish istiqbollari.....	1200
Jo'rabekova Xumora Muzaffar qizi, Saidov Rasul Boltabayevich	
O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlarini moliyalashtirish manbalarining tahlili.....	1204
Aliyev Arslon Salom o'g'li	
O'zbekistonda turizm sohasining iqtisodiy ko'rsatkichlarini statistik tahlil qilish.....	1213
Jumanova Zilola Tuychiyevna	
Xorijiy davlatlarda boylik solig'i va uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati.....	1219
Ruziyev G'anisher Usarovich	
Yer fondi va undan samarali foydalanishning nazariy asoslari (Samarqand viloyati misolida).....	1225
Xoshimova Sevara Baxromovna	
Iqtisodiy-ekologik tizimlarni boshqarishga ta'sir etuvchi omillarning ilmiy asoslari	1229
Kuldoshev Asliddin Tursunovich	
Влияние финтех-услуг на финансовую инклюзию в сельских регионах узбекистана	1236
Абдурахимова Дилора Каримовна	
Surxondaryo viloyati sanoat sohasining asosiy ko'rsatkichlari tahlili.....	1240
Kuvanchiyeva Mehriniso Davlyatgeldi qizi	
A critical evaluation of strategic management's role in promoting sustainable development in Uzbekistan	1245
Ismatova Mahliyo	

O'zbekistonda turizm xizmatlari eksportini oshirishda zamonaviy infratuzilma va texnologiyalarning integratsiyasi.....	1251
Akmal Bakhromov	
Trends and reforms of corporate governance in state-owned enterprises.....	1257
F.Djalilov	
Переоценка долгосрочных активов в нефтегазовой промышленности и определение финансового результата от переоценки.....	1269
Махкамова Саида Гайратова	
Oziq-ovqat mahsulotlari korxonalarini integratsiyalashuv jarayonlarini boshqarish samaradorligini oshirish.....	1275
Xojiev Ibroxim Ikramovich	
Sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim shartlari.....	1280
Allanazarova B.K.	
P2P lending and crowdfunding as alternative sources of financing for small business in Uzbekistan.....	1286
Abdurakhimova Dilara Karimovna	
O'zbekistonda soliq nazoratining huquqiy va tashkiliy asoslarini takomillashtirish yo'llari.....	1290
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Oymatova Gulnur Mirjamolovna	
Applications of hyperbolic geometry in physics and biology.....	1295
Khaknazarova Khurshidabonu Kenjaevna, Otakulova Rukhshona Akram kizi	
O'zbekiston temir yo'llari tizimining transformatsiyasi: modernizatsiya, raqamlashtirish va qayta tuzilish yo'nalishlari.....	1301
Nasrullayev Nurbek Baxtiyarovich	
The role of tourist product diversification in sustainable tourism development.....	1305
Raxmonov Shuxrat Shavkatovich, Alimova Mashhura Toirxonovna	
Temiryo'l transporti turi tavsifi.....	1310
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Kiberxavfsizlik: it infratuzilmasini himoya qilishning zamonaviy usullari.....	1321
D. Sh. Usmanbayev	
Mahalliy budjetlar daromad bazasini tahlili.....	1325
Qurbonov Nuriddin Ro'ziqulovich	
Развитие цифровых финансовых услуги в банковской системе Республики Узбекистан.....	1333
Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	
Avariya rejimlarida kichik yuklamali elektr ta'minoti tizimlarining kabel izolyatsiyasi monitoringini avtomatlashtirishning zamonaviy yondashuvlari.....	1339
Mirzoyev Narzulla Nuriddinovich, Mamatqulov Toyir Chorshanbiyevich	
Analysis of increasing the speed of information exchange between the control interface and execution mechanisms in emergency mode in intelligent systems.....	1346
Azizbek Yusupbekov Nodirbekovich, Husniddin Esonov Mamarasul o'g'lu Assistant	
Sa'noat korxonalari va mexatron robotlarni optimal avtomatlashtirish va boshqarishda sun'iy intellektning ahamiyati.....	1351
Karabayev Ibragim Turdiyevich, Esonov Husniddin Mamarasul o'g'li, Abdullayeva Saodat Mengbayevna, Mamatqulov Toir Chorshanbiyevich	
Korxonaning moliyaviy holatini baholashda zamonaviy tahlil uslublarining qo'llanilishi.....	1355
Usmanova Nasiba Akbarjonovna, Suleymanova Asel Armanovna	
Xizmat ko'satish sohasida xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar va raqamli texnologiyalarning ahamiyati.....	1360
Mirzayeva Shirin Nodirovna	
Rekreatsiya turizmi va sog'lomlashtirish xizmatlari integratsiyasi.....	1365
Shaymanova Nigora Yusupovna	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rivojlantirishda ba'zi iqtisodiy yondashuvlarning nazariy jihatlarini.....	1369
Iskandarova D.B.	
Yashil (eko) investitsiyalarni tijorat banklari orqali moliyalashtirish.....	1373
Kamilova Iroda Xusniddinovna	
Improvement of inventory accounting audit based on international standards.....	1378
Ovlayev Suhrob Temur o'g'li, Yo'ichiyev Oybek Ulug'bek o'g'li, Normo'minova Dilorom Umar qizi, Avlayeva Oybarchin Olim qizi	

Artificial intelligence systems for assessing creditworthiness	1382
Mardonova Durdona Yaxshiboy qizi	
B2B bozorini rivojlantirishda raqamli marketing texnologiyalaridan foydalanishni takomillashtirish	1387
Samadov Askarjon Nishonovich	
Tech-driven growth and the economy of the future: brics-t in the society 5.0 paradigm	1395
Kaldibayev Nurlan Alimjanovich, Sagdullayeva Gulnora Botirovna, Durmanov, Akmal Shaimardanovich	
O'zbekistonda tabiiy resuslardan olinadigan rentaning yaimdagi ulushiga tanlab olingan o'zgaruvchilar ta'siri tahlili	1404
Tursunov Husnidin, Ibragimov Hasan	
O'zbekistonda fond bozorini tartibga solish	1412
Sultonov Sherali Nuraliyevich	
Public perception of the feasibility of introducing islamic banking in Uzbekistan: a consumer perspective	1418
Dr. Shamirova Surayo Kabildjanovna	
Directions for implementing the innovative digital technologies in tourism	1425
Norchaev Asatullo Norbutaevich	
Возможности совершенствования практики финансирования инвестиционных проектов	1430
Шомуродов Равшан Турсункулович, Хакимов Хафизбек Хамза угли	
O'zbekistonda pochta aloqasi xizmatlarini ko'rsatishning transport-logistika jarayonini mintaqaviy darajada rivojlantirish yo'llarini ishlab chiqish	1436
Palvanbayev Umidbek O'ktam o'g'li	
Aksiyalar qiymatini baholashning nazariy asoslari	1440
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Yashil iqtisodiyotni moliyalashtirishning rivojlanayotgan davlatlar amaliyoti tahlili	1444
Raimjanova Madina Asrarovna, Zokirova Feruza Farxod qizi	
Yashil loyihalarni davlat xususiy sheriklik asosida moliyalashtirish	1449
Zokirova Feruza Farxod qizi	
Факторы и риски, влияющие на оценку стоимости акции	1453
Батирхужа Азиза Фахмуддин кизи	
Финансовые риски в эпоху цифровой экономики: новые вызовы и способы управления	1458
Нуруллина Камила Рустамовна	
Tijorat banklarining yangi bank xizmatlarini iqtisodiy samaradorligi	1463
Rahmatov Temur Sotiboldiyevich	
Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida ekologik innovatsiyalarning roli va amalga oshiruv mexanizmlari	1472
Ulichkina Lyudmila Ivanovna	
Эволюция профессиональных стандартов в республике узбекистан: от формирования к внедрению в сфере туризма	1478
Гольшева Елена Вячеславовна, Ивонина Наталья Викторовна	
Aligning uzbekistan's education reform with global best practices: the university of missouri as a model for systemic transformation	1485
Azamat Sulaymonov, Laylo Yakhshiboyeva	
O'zbekiston tijorat banklarining investision faolligini ta'minlash masalalari	1489
Axmedov Shoymurod Azamat o'g'li	
Kichik biznes subyektlarining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash masalasi	1493
Q.O.Tursunboyev	
Adoption of green economy mechanisms in the process of diversification of construction enterprises	1500
Yembergenova Aynur Aidosbayevna	
Nomoddiy aktivlar hisobini yuritish va audit jarayonlarini takomillashtirish yo'llari	1506
Rozmatova Umida Yuldashvna	
Raqamli moliya va uni sohaga joriy etish: innovatsion salohiyat	1512
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Влияние корпоративной культуры на инвестиционную стратегию промышленных предприятий	1527
Едгоров Сардорбек Самадович	

Jismoniy shaxslar kreditlarining bank portfeli sifatiga ta'siri: tahliliy yondashuv.....	1533
Sabirova Lobar Baxromovna	
Xo'jaligini soliqqa tortish mexanizmini samaradorligini oshirish istiqbollari.....	1539
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
Methods of improving customs management in transforming the customs bodies into a corruption-free field	1544
Mirzaxmedova Dilafuz Farxatovna, Tukhtabaev Jamshid Sharafetdinovich	
Особенности цифровизации налоговой системы в узбекистане	1548
Юсупов Одил Омонович	
Qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalarda texnologik yangiliklarni joriy etish: muammolar va imkoniyatlar.....	1554
Ismailov Akmal axsudovich, G'ulomov Ilhom Akramovich	
Kichik biznes subyektlarini kreditlashda raqamli bank xizmatlaridan foydalanishning afzalliklari	1560
Madjitova Maftuna Kamiljon qizi	
Tadbirkorlikda tavakkalchilikni boshqarishning nazariy asoslari	1564
Ziyatova Sitora Baxtiyorovna	
Importance of media activity in negotiations.....	1569
Fariza Xoldarova	
Kredit portfeli risklarini diversifikatsiya qilish strategiyalari.....	1575
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
Marketing strategiyasi tushunchasi va uning turizm sohasidagi ahamiyati	1580
Komilov Dostonbek Ro'zimboy o'g'li	
Banklarining faoliyatini tartibga solish yo'llari	1586
Umirzoqova Aziza Olim qizi	
Yashil iqtisodiyot sari: Kanada tajribasi asosida o'zbekiston uchun istiqbollar	1590
Muratbaeva Eleonora Muxamedjan qizi, Norboyev Odil Abrayevich	
Aholi hayotiylik sifatining statistik tahlili	1595
Ostonaqulov Dilshod Ismatilla o'g'li	
Davlat moliyasini isloh qilish sharoitida budget jarayonini takomillashtirish.....	1602
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li, Shamsitdinova Xonzoda Mardonbek qizi	
Recent trends in the global stock market: a macro-level analysis with emphasis on asia and central asia (2023–2025)	1612
Mamataliev Bobur Saidnazar ugli	
Barqaror rivojlanishni ta'minlashda "yashil iqtisodiyot" ning o'rni	1617
Murodov Sardor Nurali o'g'li, Toxirov Shodiyor Zafar o'g'li	
Aholi daromadlari va ta'lim darajalarini turmush darajasiga ta'sirini baholash.....	1623
Xusinov I.I.	
Soliqlarni yig'iluvchanligini oshirish istiqbollari	1630
To'xsanov Quدراتillo Nozimovich	
Qoraqalpog'iston respublikasida xizmat ko'rsatishni rivojlantirish muammolari.....	1635
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Tleymuratov Bahadir Genjemuratovich	
Forecasting and mitigating risks in international projects based on financial management principles.....	1641
Oripova Saodat Mirfotikh kizi	
Uglerod chiqindilarini buhgaletariya hisobiga integratsiya qilish: o'zbekiston iqtisodiyotida barqaror rivojlanish vositasi sifatida.....	1646
Halilov Sherzod Akhmatovich	

UGLEROD CHIQINDILARINI BUHGALETERIYA HISOBIGA INTEGRATSIYA QILISH: O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA BARQAROR RIVOJLANISH VOSITASI SIFATIDA

Halilov Sherzod Akhmatovich

PhD., v.b., professor

ISFT instituti “Buhgalteriya hisobi” kafedrası mudiri

Email: halilov86@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6230-5278>

Annotatsiya: Iqlim o‘zgarganligi muammosi va issiqxona gazlari chiqindilarining ortishi global va milliy darajada barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishda jiddiy to‘siqlardan biriga aylandi. Uglерod chiqindilarini aniq hisobga olish va ularni moliyaviy hisobotlarga integratsiya qilish korxonalarining ekologik mas’uliyatini oshirish, investitsion shaffoflikni ta’minlash va barqaror iqtisodiy siyosat yuritishda muhim vosita hisoblanadi. Mazkur maqolada uglерod chiqindilarini buhgalteriya hisobi tizimiga integratsiya qilishning nazariy asoslari, xalqaro amaliyotdagi yondashuvlar, shuningdek O‘zbekiston iqtisodiyotidagi real holat va imkoniyatlar tahlil qilinadi. Shu bilan birga milliy iqtisodiyotda uglерod hisobini joriy etish orqali ESG hisobotlarini takomillashtirish, yashil moliya bozoriga kirish imkoniyatlarini oshirish va korxonalarining barqarorlik darajasini baholash imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Maqola davomida xalqaro standartlar, jumladan GRI, ISSB, IFRS S1/S2 asosida buhgalteriya hisobida uglерod chiqindilarini aks ettirish usullari, moliyaviy hisobotlardagi integratsiya mexanizmi hamda O‘zbekiston uchun amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: uglерod chiqindilari, barqarorlik, integratsiya, buhgalteriya hisobi, hisobot.

Abstract: The issue of climate change and the increase in greenhouse gas emissions have become a serious barrier to achieving sustainable development goals at both global and national levels. Accurately accounting for carbon emissions and integrating them into financial reporting is a crucial tool for enhancing corporate environmental responsibility, ensuring investment transparency, and implementing sustainable economic policies. This paper examines the theoretical foundations of integrating carbon emissions into accounting systems, the approaches used in international practices, as well as the real situation and opportunities in Uzbekistan's economy. Furthermore, it explores the potential for improving ESG reporting, increasing access to the green finance market, and evaluating the sustainability of enterprises through the introduction of carbon accounting into the national economy. The paper also presents methods for reflecting carbon emissions in accounting based on international standards such as GRI, ISSB, IFRS S1/S2, the integration mechanism in financial reporting, and practical recommendations for Uzbekistan.

Key words: carbon emissions, sustainability, integration, accounting, reporting.

Аннотация: Проблема изменения климата и увеличение выбросов парниковых газов стали серьезным препятствием для достижения целей устойчивого развития на глобальном и национальном уровнях. Точный учёт углеродных выбросов и их интеграция в финансовую отчетность является важным инструментом для повышения экологической ответственности предприятий, обеспечения инвестиционной прозрачности и ведения устойчивой экономической политики. В данной статье рассматриваются теоретические основы интеграции углеродных выбросов в систему бухгалтерского учёта, подходы, применяемые в международной практике, а также текущая ситуация и возможности в экономике Узбекистана. Кроме того, рассматривается возможность улучшения ESG отчетности, увеличения доступа к зеленому финансовому рынку и оценки уровня устойчивости предприятий через внедрение углеродного учёта в национальной экономике. В статье также представлены методы отражения углеродных выбросов в бухгалтерском учете в соответствии с международными стандартами, такими как GRI, ISSB, IFRS S1/S2, механизм интеграции в финансовую отчетность и практические рекомендации для Узбекистана.

Ключевые слова: углеродные выбросы, устойчивость, интеграция, бухгалтерский учет, отчетность.

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda global miqyosda iqlim o'zgarishi masalasi inson tsivilizatsiyasi oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri sifatida maydonga chiqdi. Yer sharida haroratning bosqichma-bosqich ortishi, qutb muzliklarining erishi, halokatli tabiiy ofatlarning ko'payishi va biokilma-kiligi yo'qolishi — bularning barchasi issiqxona gazlari, ayniqsa, karbonat anhidrid (CO_2), metan (CH_4) va azot oksidi (N_2O) miqdorining ortishi bilan bevosita bog'liq. Iqlim o'zgarishi bo'yicha Hukumatlararo ekspertlar guruhi (Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)) ma'lumotlariga ko'ra, agar mavjud tendensiyalar davom etsa, XXI asrning oxiriga borib Yer harorati sanoat davridan avvalgi darajaga nisbatan $2,7^\circ\text{C}$ dan oshishi mumkin [13].

Iqlim o'zgarishi muammosiga qarshi xalqaro sa'y-harakatlarni muvofiqlashtirish maqsadida 2015 yil dekabrda Parij iqlim kelishuvi qabul qilindi. Bu hujjatda 195 davlat global emissiyalarni cheklash, ekologik barqarorlikni ta'minlash va iqlim muammolariga moslashuv siyosati yuritish bo'yicha milliy majburiyatlarni (Nationally Determined Contributions (NDC)) amalga oshirishga rozi bo'ldi. Shuningdek, kelishuvda 2023 yildan boshlab har besh yilda global baholash (Global Stocktake) mexanizmini joriy etish belgilandi [20].

Parij kelishuvining asosiy tamoyillaridan biri — chiqindilar va ekologik ta'sirlarni hisobga olishda shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlashdir. Buning uchun mamlakatlar BMTning Atrof-muhit bo'yicha dasturi (United Nations Environment Programme (UNEP)) tavsiya qilgan xalqaro standartlarga asoslangan hisobot tizimini yaratishlari lozim. Shu nuqtai nazardan, global atmosfera tadqiqotlari uchun chiqindilar ma'lumotlar bazasi (Emissions Database for Global Atmospheric Research (EDGAR)) muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda. Mazkur ma'lumotlar bazasi CO_2 , CH_4 , N_2O va floriashgan gazlar bo'yicha global va mintaqaviy darajadagi chiqindilarni aniq va miqdoriy baholaydi [16].

O'zbekiston ham iqlim o'zgarishiga ta'sir qiluvchi emissiyalar bo'yicha o'z ulushiga ega. EDGAR ma'lumotlar bazasining 2023 yil hisobotiga ko'ra, mamlakatda 1990 yildagi 164,5 million tonna CO_2 ekvivalenti teng bo'lgan issiqxona gazlari chiqindilari 2023 yilda 214,5 million tonnaga yetgan. Bu 30 foizlik o'sishni anglatib, iqtisodiy faollikning oshishi, sanoatlashuv, aholi soni ortishi va transport sektoridagi kengayishlar bilan bog'liq. Shu bilan birga, YalMga nisbatan emissiyalar kamaygani, ya'ni 1990 yilda har 1000 dollarga 2,106 t CO_2 , 2023 yilda 0,672 t CO_2 ekologik samaradorlikka intilish mavjudligini ko'rsatadi [8].

Barqaror rivojlanishga erishishda ekologik tavakkalchiliklarni baholash va hisobot berish jarayonlarini iqtisodiy tizimga, xususan buhgalteriya hisoboti tizimiga integratsiya qilish muhim hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, korporativ moliyaviy hisobotlar doirasida uglerod chiqindilarini aniq aks ettirish, ESG hisobotlarni rivojlantirish va yashil moliya bozorida ishtirok etish uchun zarur axborotni shakllantirish lozim bo'ladi.

Global hisobot tashabbusi (Global Reporting Initiative (GRI)), moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (IFRS S1/S2) kabi xalqaro standartlar ishlab chiqilgan bo'lib, ular korxonalarining ekologik va ijtimoiy mas'uliyatini baholash, uglerod emissiyalarini hisoblash va hisobot berishga doir aniq yo'riqnomalarni o'z ichiga oladi. Ammo O'zbekistonda bu standartlarni amalga oshirish va buhgalteriya hisoboti tizimiga joriy etish hali etarlicha darajada emas.

Ushbu maqolada global iqlim siyosatining mahalliy iqtisodiyotga ta'siri, korxonalarining barqarorlikni ta'minlashdagi roli va uglerod chiqindilarini buhgalteriya hisoboti tizimiga integratsiya qilishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajriba, O'zbekistondagi real holat va iqtisodiy sharoitlar kontekstida ESG hisobotlarni takomillashtirish, moliyaviy hisobotlarda uglerod emissiyalarini aks ettirish mexanizmlari hamda amaliyotga oid tavsiyalar keltiriladi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — uglerod chiqindilarini buhgalteriya hisoboti tizimiga integratsiya qilishning nazariy va amaliy asoslarini o'rganish, xalqaro standartlar, jumladan GRI, IFRS S1 va S2 asosida korporativ hisobotlarda uglerod emissiyalarini aniq va shaffof aks ettirish mexanizmlarini tahlil qilish hamda O'zbekiston iqtisodiyoti sharoitida bu amaliyotni joriy etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot doirasida quyidagi vazifalar belgilandi:

iqlim o'zgarishi va uglerod chiqindilarining iqtisodiy xavflarini tahlil qilish;

xalqaro hisobot standartlarining mohiyati va ahamiyatini o'rganish;

O'zbekistondagi sohalar kesimida emissiyalar holatini tahlil qilish;

buhgalteriya hisobida uglerod chiqindilarini aks ettirish imkoniyatlarini baholash;

ESG hisobotlarni rivojlantirish va yashil moliyaga chiqish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish.

Metodologiya sifatida qiyosiy tahlil, xalqaro normativ hujjatlarni o'rganish, EDGAR ma'lumotlari asosida statistik va dinamik tahlil usullari qo'llanildi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va barqaror rivojlanishni ta'minlash maqsadida global darajada issiqxona gazlari (GHG) chiqindilarini hisobga olish va hisobot berish bo'yicha turli xalqaro standartlar, tashkilotlar va

ma'lumotlar bazalari ishlab chiqilgan. Ushbu tizimlar hukumatlar va korxonalar faoliyatining ekologik ta'sirini aniqlash, baholash va shaffof hisobot shaklida taqdim etishga qaratilgan.

Bu borada keng qo'llaniladigan tizimlardan biri — GRI (Global Reporting Initiative) hisobot standartlaridir. Xususan, GRI 305 standarti korxonalarga CO₂, CH₄, N₂O va florlashgan gazlar kabi chiqindilarni Scope 1, Scope 2 va Scope 3 toifalari bo'yicha aniq hisoblash va taqdim etishni tavsiya etadi (GRI, 2016) [11]. GRI xalqaro ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatuvchi kompaniyalar tomonidan barqarorlik hisobotlarini shakllantirishda muhim metodologik asos sifatida xizmat qilmoqda.

Shuningdek, IFRS S1 va IFRS S2 standartlari ham 2023 yilda qabul qilingan bo'lib, International Sustainability Standards Board (ISSB) tomonidan ishlab chiqilgan. Bu standartlar korxonalarining barqarorlik xavflari, xususan, iqlim o'zgarishi bilan bog'liq moliyaviy xatarlarini moliyaviy hisobotlarga integratsiya qilishni nazarda tutadi [12].

IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) — iqlim o'zgarishi bo'yicha xalqaro yetakchi ilmiy organ hisoblanadi. IPCC tomonidan 2006 va 2019 yillarda e'lon qilingan metodologik ko'rsatmalarda GHG chiqindilarini hisoblash uchun aniq hisoblash formulalari, koeffitsiyentlar va tarmoqlar bo'yicha emissiya manbalari bayon etilgan [14].

Xalqaro siyosiy asos sifatida UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change) va UNEP (United Nations Environment Programme) kabi tashkilotlar davlatlardan Parij iqlim kelishuvi doirasida milliy darajada belgilangan hissalar (NDCs) orqali chiqindilarni kamaytirish, hisobot tayyorlash va shaffoflikni ta'minlashni talab etadi [20].

GHG hisobotlarining miqdoriy asosi sifatida EDGAR (Emissions Database for Global Atmospheric Research) ma'lumotlar bazasi muhim ahamiyatga ega. EDGAR — Evropa Komissiyasining Evropa Birlashma Tadqiqot Markazi (JRC) va Niderlandiyaning PBL tashkiloti hamkorligida yuritiladigan bazadir. U IPCC metodologiyasi asosida CO₂, CH₄, N₂O va florlashgan gazlar bo'yicha mamlakatlar va tarmoqlar kesimida chiqindilarni aniq hisoblab chiqadi [8].

Shuningdek, Jahon banki (World Bank) va Xalqaro valuta jamg'armasi (IMF) kabi tashkilotlar ham GHG chiqindilari, yashil investitsiyalar va iqlim moliyasi bo'yicha tahlil va hisobotlar tayyorlash orqali davlatlar uchun metodologik va moliyaviy asoslarni taqdim etmoqda.

GHG chiqindilari to'rtta asosiy guruhga tasniflanadi:

CO₂ (karbonat anhidrid) – asosan yoqilgi yoqish va sanoat jarayonlari natijasida;

CH₄ (metan) – chorvachilik, chiqindi va neft-gaz sohalaridan;

N₂O (azot oksidi) – qishloq xo'jaligidagi o'g'itlar va yerni ishlash jarayonlaridan;

Florlashgan gazlar (F-gases) – sanoat, sovutish va konditsioner tizimlaridan kelib chiqadi.

Shu bilan birga, issiqxona gazlari chiqindilarini (GHG) hisobga olish va hisobot tizimlarini takomillashtirishda an'anaviy moliyaviy hisobot doirasini kengaytirish, xususan, ekologik ko'rsatkichlarni integratsiya qilish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur yondashuv yashil buhgalteriya konsepsiyasida keng yoritilgan bo'lib, bu sohadagi ilmiy va amaliy tahlillar ham alohida e'tiborga loyiq.

Yashil buhgalteriya hisobi kompaniyaning operatsion faoliyatining atrof-muhitga bo'lgan salbiy ta'sirini nazorat qilish mexanizmi sifatida xizmat qiladi. Bu atrof-muhitga ta'sir etuvchi operatsiyalarni aniqlash, tan olish, hisobga olish va tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. V.Desvanto fikricha, yashil buhgalteriya hisobini joriy etish atrof-muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va kompaniyaning raqobatbardoshlikdagi afzalligi sifatida ijobiy imidjini mustahkamlaydi [7]. I.Endiana yashil buhgalteriya hisobi bu kompaniya o'z ishlab chiqarish jarayonida resurslardan barqaror, samarali va foydali foydalanishga e'tibor qaratadigan konsepsiya bo'lib, u kompaniya rivojlanishi bilan atrof-muhit funksiyalari o'rtasida mutanosiblikni ta'minlaydi va jamiyat uchun foyda keltiradi deb hisoblaydi. Bu kontekstda yashil buhgalteriya hisobi konsepsiyasi tejamkorlik tamoyilini asos qilib oladi: yer maydonini, xomashyoni va energiyani tejash, hamda ekotizimga asoslangan yondashuvni qo'llaydi [10].

Shu sababli, yashil buhgalteriya amaliyoti kompaniyalarga atrof-muhit bilan bog'liq xarajatlarni oqilona boshqarish imkonini berib, natijada ularning umumiy ishlash samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa yashil buhgalteriya hisobi bilan kompaniya samaradorligi o'rtasida ijobiy bog'liqlik bo'lishi kerakligini anglatadi. Yashil buhgalteriya hisobi amaliyoti bu kompaniya tomonidan atrof-muhitni ifloslanishidan himoya qilishga qaratilgan kichik, ammo muhim qadam hisoblanadi. H.Maama, Y.Ginting va A.Vibovo ta'kidlashicha, yashil buhgalteriya hisobining asosiy maqsadi — kompaniya faoliyati davomida atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan xarajatlarni aniqlash, hisobga olish va ularni manfaatdor tomonlarga ochiq tarzda taqdim etish orqali ekologik mas'uliyatni ta'minlashdan iborat [18]. Shu sababli, yashil buhgalteriya hisobini joriy etish investorlarning qaror qabul qilish jarayoniga ta'sir qilishi mumkin va bilvosita holda kompaniya qiymatining oshishiga xizmat qiladi.

Agar kompaniya o'zining ekologik xarajatlari haqida hisobot taqdim eta olsa, jamiyat nazarida mas'uliyatli va yaxshi kompaniya sifatida qonuniy maqomga ega bo'ladi. Bunday faoliyat, atrof-muhitga nisbatan yetarli

darajada g'amxo'rlik ko'rsatishi bilan, ekologik yo'nalishdagi investorlarning e'tiborini jalb qiladi va bu esa, o'z navbatida, kompaniya qiymatining oshishiga olib keladi.

Al-Dxaymesh (Al-Duhaimesh) tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotda yashil buhgalteriya hisobini joriy etish kompaniya qiymatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan. Muallifga ko'ra, kompaniyaning atrof-muhitga ta'siriga doir ma'lumotlarni ochiq va shaffof ravishda taqdim etishi manfaatdor tomonlarda ijobiy jamoatchilik fikrini shakllantiradi. Bu esa o'z navbatida kompaniyaning ishonchliligi va barqarorligiga bo'lgan ishonchni oshirib, uning bozorga qiymatini ko'tarishga xizmat qiladi [2]. Annqita va boshqalar ham o'z tadqiqotida yashil buhgalteriya hisobining kompaniya qiymatiga sezilarli ta'sirga ega ekanini isbotlagan, chunki bu amaliyot orqali kompaniya atrof-muhitga nisbatan g'amxor ekanligiga urg'u berishadi [4]. M.Chasbiandani va T.Raxadjo yashil buhgalteriya hisobi kompaniya va uning faoliyat yuritayotgan muhiti o'rtasidagi munosabatlarni boshqarishda muhim o'rin tutadi va bu orqali kompaniya uchun ijobiy qiymat yaratilishini ta'kidlaydi [6]. Shuningdek, M.Lusiana, A.Sudrajat va D.Raxmavatilari ham yashil buhgalteriya hisobi amaliyotini joriy etish kompaniya qiymatining o'sishiga xizmat qilishi mumkinligini ilmiy asoslab bergan. H.Zulxaymi esa yashil buhgalteriyani joriy etish kompaniya foydasi va aksiyalari qiymatini oshirishi mumkinligini ta'kidlaydi [22].

Kompaniyaning iqtisodiy faoliyati natijasida yuzaga kelayotgan atrof-muhitning ifloslanishiga qo'shimcha ravishda, global isish masalasi ham jahon miqyosida jiddiy muammolardan biriga aylangan. Global isish — bu yer sharidagi haroratning yil sayin o'sib borishi fenomeni bo'lib, asosan issiqxona gazlarining atmosferada to'planishi oqibatida yuzaga keladi. Ushbu gazlar quyosh nurlarining chiqib ketishiga to'sqinlik qiladi [4]. Karbon chiqindilarini oshkor etish (carbon emission disclosure) kompaniya uchun muhim hisobot elementlaridan biri bo'lib, ayniqsa investorlar uchun katta ahamiyatga ega. Chunki ular faqat moliyaviy faoliyatga emas, balki kompaniyaning atrof-muhitga munosabatiga ham e'tibor qaratadi [15]. A. Xartanto va R. Prayo (2024) ta'kidlashicha, kompaniyalarni uglerod chiqindilariga oid faoliyatlari global miqyosda ortib boryapti, bu jarayon kompaniyaning o'sishi va rivojlanishiga doir strategik qarorlarga ta'sir etuvchi muhim omilga aylanib bormoqda [23].

R.Bahriyanshax va Y. Ginting tadqiqotlarida uglerod chiqindilarini oshkor etish kompaniya samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotlagan [5].

Buxgalteriya hisobida uglerod chiqindilarini aks ettirish orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin bo'ladi: Korxonaning ekologik xavflarga duchorlik darajasi aniqlanadi;

Investor va manfaatdor tomonlarga barqarorlikka oid moliyaviy tavakkalchiliklar ochiqilanadi;

Korxonaning uglerod izi kamaytirish strategiyalari moliyaviy hisobotlar bilan uyg'unlashtiriladi [21].

Shunday qilib, xalqaro tajriba va ilmiy manbalar tahlili uglerod chiqindilarini hisobga olish va yashil buxgalteriya amaliyotini joriy etish korxonalarining barqarorlik darajasini oshirish, investitsion jozibadorlikni ta'minlash va global iqlim maqsadlariga hamohang faoliyat yuritishda muhim vosita bo'lib xizmat qilishini tasdiqlaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Parij iqlim kelishuvi atrof-muhitni muhofaza qilish va global iqlim siyosatini muvofiqlashtirishda asosiy xalqaro huquqiy hujjat sifatida e'tirof etiladi. Ushbu kelishuv doirasida 2023 yildan boshlab har besh yilda global baholash jarayonlari (Global Stocktake) orqali hisobot berish va shaffoflikni ta'minlash mexanizmlari joriy etilishi belgilangan. Biroq, xalqaro hisobotlarda qayd etilishicha, amaldagi chiqindilar darajasi belgilangan maqsad — harorat o'sishini 1,5°C bilan cheklashga qaratilgan kamaytirish ssenariylariga to'liq mos kelmaydi.

BMTning Atrof-muhit bo'yicha dasturining (UNEP) 2023-yilgi hisobotiga ko'ra, 2030-yilga qadar kamida 17–27 gigatonna CO₂ ekvivalenti miqdorida emissiyalarni kamaytirish zarur hisoblanadi. Bu iqlim o'zgarishini sanoat davridan oldingi darajaga nisbatan 1,5°C darajada cheklashning eng samarali va iqtisodiy jihatdan maqbul yo'li sifatida ko'rsatilgan [19].

Ushbu global majburiyatlar va maqsadlar fonida, O'zbekistondagi emissiyalar holatini o'rganish, ularning sohalari kesimidagi dinamikasi va tarkibiy tahlilini amalga oshirish ayni dolzarb masala hisoblanadi. EDGAR tomonidan e'lon qilingan 2023-yilgi hisobotga ko'ra, O'zbekistonda umumiy issiqxona gazlari chiqindilari 1990-yildagi 164,5 million tonna CO₂ ekvivalenti dan 2023 yilga kelib 214,5 million tonna CO₂ ekvivalenti gacha o'sgan. Bu 30 foizlik mutlaq o'sishni anglatib, asosan iqtisodiy faollikning kuchayishi, aholi sonining ortishi hamda ayrim sohalardagi tezkor sanoatlashuv jarayonlari bilan izohlanadi.

Shu bilan birga, jon boshiga to'g'ri keladigan GHG chiqindilari 1990 yilda 8,039 t CO₂eq bo'lgan bo'lsa, 2023 yilda 6,231 t CO₂eq ni tashkil etgan. Bu demakki, har bir fuqaro hissasiga to'g'ri kelayotgan chiqindilar nisbatan kamaygan, bu esa demografik o'sish fonida energiya samaradorligi va iqtisodiy islohotlar ta'sirida sodir bo'lgan.

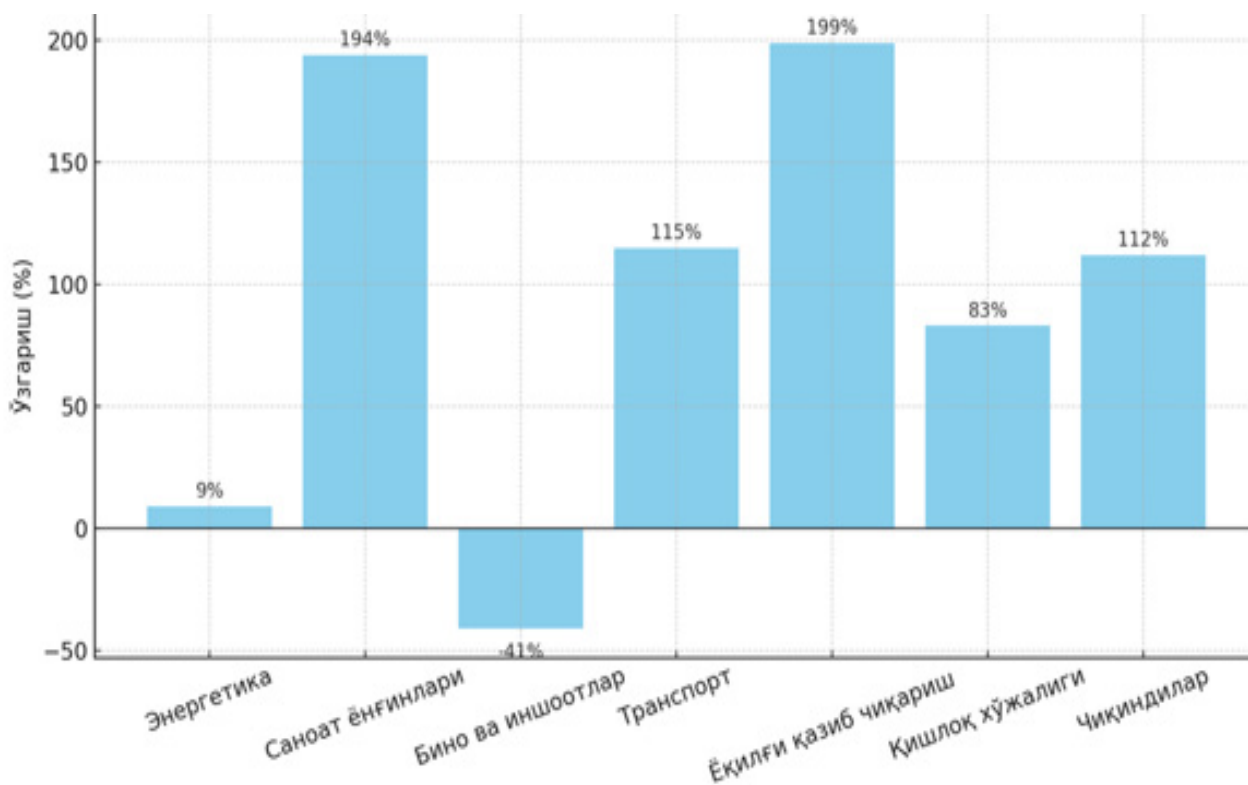
Yangi iqtisodiy paradigmada, YalMning har 1000 dollarga to'g'ri keladigan chiqindilar miqdori 1990 yilda 2,106 t CO₂ bo'lgan bo'lsa, 2023 yilda bu ko'rsatkich 0,672 t CO₂ gacha pasaygan. Bu raqamlar O'zbekistonda iqtisodiy o'sish jarayonlari nisbatan "kam uglerodli" tarzda amalga oshirilayotganini ko'rsatadi.

Sohalar kesimida chuqur tahlil shundan dalolat beradiki, 1990–2023 yillar davomida O‘zbekistondagi GHG chiqindilarining o‘shishi turli sohalarda farqli sur‘atda kuzatilgan. Energetika sohasida chiqindilar 9 foizga ortgan bo‘lib, bu sektordagi o‘shish barqaror xarakterga ega. Ammo so‘nggi yillarda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish va qat‘iy milliy siyosat tufayli o‘shish sur‘ati sezilarli darajada sekinlashgan.

Sanoat yong‘inlari va jarayonlari sohasida 194 foizga oshgan chiqindilar sanoatlashuv jarayonlarining tezlashuvi, energiya talab qiluvchi texnologiyalarni keng qo‘llanishi va modernizatsiya jarayonlarining GHG faolligini oshirganini bilan izohlanadi. Ushbu sektor so‘nggi o‘n yillikda eng tez o‘svuchi yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Ajablanarlisi shundaki, bino va inshootlar tarmog‘ida 41 foizga pasayish qayd etilgan. Bu esa ehtimol, energiya samaradorligi bo‘yicha islohotlar, zamonaviy isitish va yoritish tizimlarini joriy etish va davlat siyosatida barqaror qurilish standartlarining kuchaygani bilan bog‘liq. Transport sohasidagi chiqindilar 115 foizga oshgan bo‘lib, bu avtotransport vositalarining ko‘payishi, neft mahsulotlariga bo‘lgan talab va yo‘l infratuzilmasining rivojlanishi bilan izohlanadi. Buning natijasida shaharlarda havo ifloslanishi va iqlimga salbiy ta‘sir kuchaygan.

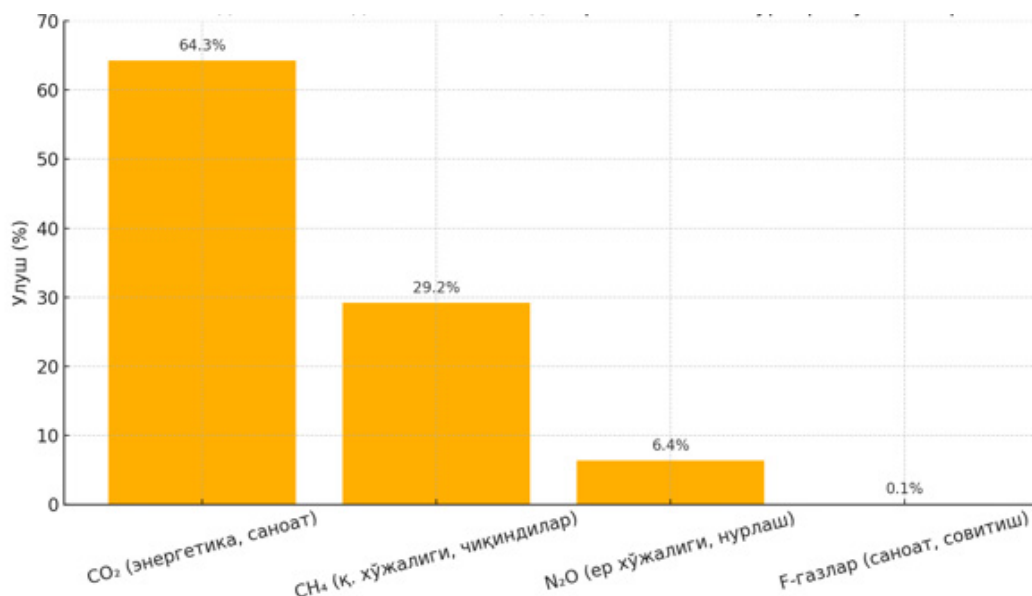
1-rasm. 1990-2023 yillarda O‘zbekistonda sohalar bo‘yicha GHG chiqindilarining o‘zgarishi¹

Yoqilgi qazib chiqarish sohasida esa 199 foizga o‘shish qayd etilgan, bu esa mamlakatda tabiiy gaz, neft va boshqa yoqilgi manbalari qazib chiqarilishi bilan bog‘liq. Bu tarmoqda ifloslanishni nazorat qilish mexanizmlarining etarlicha samarali bermayotgani kuzatilmoqda.

Qishloq xo‘jaligi sohasida 83 foizlik o‘shish asosan chorvachilik faoliyati, erni o‘g‘itlash va ishlov berish orqali atmosferaga metan va azot oksidlarining chiqishi bilan bog‘liq. Bu sohada chiqindilarni kamaytirish uchun biometan texnologiyalari va agroekologik yondashuvlar talab etiladi. Nihoyat, chiqindilarni boshqarish sohasidagi chiqindilar 112 foizga oshgan. Bu aholining ko‘payishi, shaharlashuvning tezlashuvi, iste‘mol darajasining o‘shishi va chiqindilarni qayta ishlash infratuzilmasining hali etarli darajada rivojlanmaganligi bilan izohlanadi.

2023 yilda O‘zbekistondagi issiqxona gazlari chiqindilarining tarkibiy tahliliga ko‘ra, umumiy chiqindilarning 64,3%ini karbonat angidrid (CO₂) tashkil etgan bo‘lib, bu asosan energetika va sanoat tarmoqlaridan kelib chiqqan. Shu bilan birga, 29,2% metan (CH₄) hissasiga to‘g‘ri kelib, uning asosiy manbalari qishloq xo‘jaligi va chiqindilarni boshqarish sohalari hisoblanadi.

¹ Ushbu diagramma EDGAR (Emissions Database for Global Atmospheric Research) ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan. https://edgar.jrc.ec.europa.eu/report_2024

2-rasm. O'zbekistonda 2023 yildagi GHG chiqindilarining manba turlari bo'yicha tarkibi²

Bundan tashqari, azot oksidi (N₂O) chiqindilari 6,4%ni tashkil etib, er xo'jaligidagi o'g'itlardan foydalanish va nurlash jarayonlari bilan bog'liq. Qolgan 0,1% ulush esa florlashgan gazlarga (F-gazlar) to'g'ri kelib, ular asosan sanoat jarayonlari va sovutish tizimlaridan chiqarilgan.

2022 yilga nisbatan umumiy GHG chiqindilar hajmi 1 foizga pasaygan bo'lsa-da, ayrim sohalarda, jumladan chiqindilarni boshqarish sohasida 2 foizlik o'sish qayd etilgan. Bu tendensiya O'zbekistonda issiqxona gazlari chiqindilarini hisobga olish va hisobot berish amaliyotini yanada takomillashtirish, ekologik shaffoflikni oshirish hamda iqtisodiyotda uglerod intensiv faoliyatni kamaytirish yuzasidan hali katta salohiyat mavjudligini anglatadi.

Bunday milliy ehtiyojlar va xalqaro majburiyatlar shart-sharoitida, davlatlar va xo'jalik yurituvchi subyektlardan issiqxona gazlari chiqindilarini aniq va yagona metodologiya asosida hisobga olish hamda hisobot berish talab etiladi. Shu nuqtai nazardan, EDGAR (Emissions Database for Global Atmospheric Research) ma'lumotlar bazasi muhim manba sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. EDGAR — mamlakatlar va iqtisodiyot tarmoqlari kesimida CO₂, CH₄, N₂O hamda florlashgan gazlar bo'yicha mustaqil va miqdoriy hisob-kitoblarni taqdim etuvchi global ma'lumotlar bazasi bo'lib, u IPCC ning so'nggi metodologik ko'rsatmalariga asoslangan holda ishlab chiqilgan [16].

EDGAR ma'lumotlar bazasi orqali taqdim etiladigan hisobotlar Parij kelishuvi doirasida shaffoflikni ta'minlash, milliy majburiyatlarni baholash va ekologik hisobotlar tizimini buxgalteriya hisoboti ga integratsiya qilish kabi vazifalarda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, issiqxona gazlari chiqindilarining iqtisodiy natijalarini baholash, ularni moliyaviy hisobotlarga integratsiya qilish orqali korxonalar ning barqaror rivojlanishga qo'shayotgan hissasini aniq ko'rsatish muhim ahamiyat kasb etadi. Buxgalteriya hisobida ekologik tavakkalchiliklar va chiqindilarni inobatga olish orqali nafaqat shaffoflikka, balki xalqaro moliyaviy standartlarga muvofiq hisobot yuritishga ham erishish mumkin bo'ladi.

Hozirgi kunda O'zbekistondagi ko'plab xo'jalik yurituvchi subyektlar buxgalteriya hisobini yuritishda 1C:Buxgalteriya dasturidan foydalanmoqdalar. Ushbu dastur, asosan, hisobvaraqlar tizimi, soliq hisobotlari, ombor va xaridlar hisobi, ish haqi va asosiy vositalar kabi funksional bloklarni o'z ichiga olgan bo'lib, ekologik ko'rsatkichlar, jumladan uglerod chiqindilarini (GHG) hisobga olish va tahlil qilishga yo'naltirilgan. Amaldagi 1C dasturi konfiguratsiyalarida Scope 1, Scope 2 va Scope 3 toifalari bo'yicha emissiyalarni klassifikatsiya qilish va aniq hisoblash uchun maxsus modul yoki shablonlar mavjud emas. Korxonada elektr energiyasi, yoqilg'i, xomashyo va materiallar sarfi bo'yicha ma'lumotlar to'planadigan bo'lsa-da, ularning uglerod izi (carbon footprint) bilan bog'liq hisob-kitoblar avtomatlashtirilmagan.

Ushbu holatdan kelib chiqib, 1C dasturi tizimida uglerod chiqindilarini hisoblash uchun maxsus qo'shimchalar, formulalar va hisobot shablonlarini yaratish zarur. Bu hisobotlar GRI 305 yoki IFRS S2 standartlari asosida shakllantirilsa, ESG hisobotlari uchun baza vazifasini o'taydi.

Qolaversa, 1C dasturidagi ma'lumotlar asosida uglerod emissiyasini hisoblash imkonini beruvchi avtomatlashtirilgan Excel shablonlari yordamida o'tish davridagi yondashuv sifatida foydalanish mumkin.

² Ushbu diagramma EDGAR (Emissions Database for Global Atmospheric Research) ma'lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan. https://edgar.jrc.ec.europa.eu/report_2024

Bunda so'rovnomalar yoki normativ koeffitsiyentlar, masalan, IPCC yoki UNEP manbalaridagi emission factor orqali energiya sarfi va transport xarajatlariga nisbatan CO₂, CH₄ yoki N₂O chiqindilari hisoblanishi mumkin.

Hozirgi paytda O'zbekistondagi aksariyat korxonalar hisobotlarni asosan an'anaviy moliyaviy ko'rinishda — ya'ni balans varagi, foyda va zarar hisobi, pul oqimlari hisobi va soliq hisobotlari asosida taqdim etib kelmoqdalar. Ekologik ko'rsatkichlar esa ushbu hisobotlar tarkibida aks etirilmaydi yoki alohida hisobot sifatida shakllantirilmagan. ESG (Environmental, Social, Governance) hisobotlari esa moliyaviy, ekologik va ijtimoiy mas'uliyat ko'rsatkichlarini birgalikda qamrab oluvchi keng qamrovli hisobot turi sifatida jahon amaliyotida tobora muhim o'rin egallamoqda.

Shu bilan birga, so'nggi yillarda O'zbekistonda ayrim yirik sanoat korxonalarida ESG hisobotlarni tayyorlash va jamoatchilikka taqdim etish amaliyoti shakllana boshlaganini kuzatilmokda. Jumladan:

Navoiyning kon-metallurgiya kombinati o'zining barqaror rivojlanish bo'yicha yillik hisobotlarini rasmiy veb-saytida (<https://actual.ngmk.uz>) e'lon qilib bormoqda. Ushbu hisobotlarda kompaniyaning ekologik tashabbuslari, ijtimoiy loyihalari va korporativ boshqaruv tizimidagi yangiliklar keng yoritilgan. NKMK 2019-yildan buyon har yili ushbu hisobotlarni chop etib kelmoqda.

Navoiyaazot AJ ham ESG faoliyatiga doir ma'lumotlarni o'zining rasmiy veb-sayti (<https://navoiyazot.uz>) orqali jamoatchilikka taqdim etadi. Korxonaning ekologik boshqaruv strategiyasi, ijtimoiy mas'uliyat tashabbuslari va boshqaruv tizimidagi islohotlar bo'yicha ma'lumotlar hisobotlar tarkibida bayon etilgan.

Bu amaliyotlar O'zbekistonda ESG hisobotlariga bo'lgan talab va ehtiyoj bosqichma-bosqich shakllanayotganini, shuningdek, xalqaro shaffoflik va barqarorlik mezonlariga moslashuv jarayoniga asos solinayotganini ko'rsatadi.

Biroq ESG hisobotlarni joriy etishda bir qator to'siqlar ham mavjud:

Me'yoriy bazaning yetarli emasligi: ESG hisobotlarini majburiy tarzda taqdim etishni talab qiluvchi normativ aktlar hozircha mavjud emas;

Methodologik bilim va tajribaning cheklanganligi:

Buxg'alterlar va boshqa mutaxassislar ESG indikatorlarini hisoblash bo'yicha ko'nikmalar shakllanmagan. Avtomatlashtirilmagan tizimlar: 1C dasturi ESG ko'rsatkichlarini hisoblash uchun maxsus moduliga ega emas.

Iqtisodiy manfaatdorlikning past darajasi:

ESG hisobotlari bilan ishlashni rag'batlantiradigan moliyaviy yoki normativ mexanizmlar mavjud emas.

Shu bilan birga, ESG hisobotlarni joriy etish bo'yicha bir qancha imkoniyatlar mavjud:

Xalqaro bozorlar va investorlar talablariga moslashish orqali eksport va sarmoya jalb qilish imkoniyatining ortishi;

Barqarorlik reytinglarida yuqalish orqali korporativ imidjni yaxshilash;

Yashil moliya (green finance), ESG obligatsiyalar va xalqaro grant dasturlarida ishtirok etish imkoniyati;

Xalqaro standartlar (GRI, IFRS S2, ISSB) asosida hisobot tayyorlash orqali shaffoflik va hisobdorlikni oshirish.

Uglerod chiqindilarini hisobga olish va ESG hisobotlarini tayyorlashda malakali kadrlarga, buxg'alterlar, ekologlar, iqtisodchilar va strategik rejalashtiruvchilarni jalb qilishning bilim va ko'nikmalari hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda O'zbekistondagi buxgalteriya va moliya yo'nalishlaridagi mutaxassislar asosan an'anaviy moliyaviy hisobotlar va soliq tizimi asosida tayyorlanmoqda. Yashil hisobot (green reporting) va GHG (greenhouse gas) hisob-kitoblari bo'yicha bilim darajasi esa aksar hollarda cheklangan.

O'rta va oliy ta'lim muassasalarida ESG, yashil buxgalteriya, iqlim moliyasi va ekologik hisobot mavzulari mustaqil fan sifatida joriy etilmagan. Ba'zi xususiy trening markazlari va xalqaro loyihalar doirasida qisqa muddatli seminarlar o'tkazilayotgan bo'lsa-da, bu etarli emas. Bu esa kadrlar bozorida ekologik tavakkalchiliklarni aniqlash va hisobga olish bo'yicha amaliy ko'nikmalarga ega kadrlar etishmasligiga olib kelmoqda.

Shu bilan birga, mavjud normativ-huquqiy baza ESG va uglerod hisobotlarini moliyaviy hisobotlar bilan integratsiya qilish bo'yicha hali to'liq shakllanmagan.

Hozirgi paytda:

Buxgalteriya hisobining milliy standartlarida (UBS) ekologik xarajatlarni tasniflash yoki chiqindilarni hisobga olishga doir alohida yo'riqnoma mavjud emas;

ESG hisobotlarini taqdim etish majburiy hisobotlar tartibiga kiritilmagan;

Korxonalarda ekologik ko'rsatkichlarni hisoblash uchun yagona metodik qo'llanma va hisoblash formulalari ishlab chiqilmagan.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyot tamoyillarini iqtisodiy faoliyatga integratsiya qilish borasida tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida ekologik barqarorlikni ta'minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va iqlim o'zgarishiga moslashuv mexanizmlarini shakllantirish belgilangan. Ayniqsa, sanoat

korxonalari faoliyatida ekologik mas'uliyatni oshirish va barqaror faoliyat ko'rsatkichlarini hisobot tizimi orqali ochiq va shaffof taqdim etish muhim vazifalardan biriga aylangan.

Shu bilan birga, ushbu yo'nalishda huquqiy va institutsional baza yaratish bo'yicha qadamlar ham nazarda tutilgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 4 oktyabrda qabul qilingan PQ-4477-sonli "2019–2030 yillarda O'zbekiston Respublikasining 'yashil' iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi" qarori ushbu sohadagi tub islohotlar uchun huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Mazkur qarorda "yashil" iqtisodiyot tamoyillarini milliy iqtisodiyotga joriy etish, tegishli sohalarda texnologik modernizatsiyani amalga oshirish va "yashil" moliya mexanizmlarini ishlab chiqish bo'yicha aniq vazifalar belgilangan [1].

Xususan, ushbu qarorga muvofiq quyidagi ustuvor vazifalar belgilab berilgan:

Iqtisodiyotda energiya samaradorligini oshirish va resurslardan oqilona foydalanish — korxonalarining ekologik samaradorligini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va chiqindilarni kamaytirishga qaratilgan choratadbirlar;

Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish va resurslardan foydalanishni diversifikatsiya qilish — quyosh, shamol, biomassa va gidro manbalaridan foydalanishni kengaytirish hamda energiya ishlab chiqarish tizimini diversifikatsiyalash;

Iqlim o'zgarishiga moslashuv va tabiiy ekotizimlarni muhofaza qilish — Orolbo'yi hududidagi ekologik muammolarni hal etish, suv va yer resurslaridan barqaror foydalanishni ta'minlash;

"Yashil" iqtisodiyotni ta'lim va ilmiy tadqiqotlarga integratsiya qilish — yuqori malakali ekologik bilimlarga ega kadrlarga tayyorlash, oliy va o'rta ta'lim dasturlariga "yashil" bilimlarni kiritish va ilmiy tadqiqot markazlari bilan hamkorlikni kuchaytirish.

Mazkur choratadbirlarning amalga oshirilishi O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyot modelini shakllantirishga, atrof-muhitni muhofaza qilishga va mamlakatning barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, korporativ darajada ESG (Environmental, Social, Governance) hisobotlarini joriy etish, korxonalarining ekologik xatarlarini baholash va karbon izini aniqlash bo'yicha zamonaviy yondashuvlarni qo'llash zaruriyati ortib bormoqda.

O'zbekistonda barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot va ekologik shaffoflikni ta'minlash maqsadida xalqaro hisobot standartlari va metodologik yondashuvlarni milliy hisobot tizimiga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu, ayniqsa, korxonalarining ekologik tavakkalchiliklarini aniqlash, uglerod chiqindilarini hisoblash va ESG hisobotlarni shaffof shaklda tayyorlash jarayonlarini standartlashtirishga xizmat qiladi.

Hozirgi vaqtda jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan quyidagi standart va metodologiyalar O'zbekiston sharoitida joriy etish uchun muhim asos hisoblanadi:

GRI 305 (Emissions): Global Reporting Initiative standartlari ichida GHG emissiyalarini hisoblash, Scope 1, 2 va 3 toifalari bo'yicha tasniflash va ochiq hisobot berishni nazarda tutadi. Ushbu standart kompaniya faoliyatidan kelib chiqadigan to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita chiqindilarni aniq hisoblash usullarini belgilaydi.

IFRS S2 (Climate-related Disclosures): 2023 yilda ISSB tomonidan qabul qilingan ushbu standart iqlim bilan bog'liq moliyaviy xatarlar va imkoniyatlarni korporativ hisobotlarga integratsiya qilishni talab qiladi. Bu standart biznesning iqlim o'zgarishiga ta'sirini moliyaviy miqyosda baholashga yordam beradi.

IPCC metodologiyasi: Hukumatlararo iqlim o'zgarishi bo'yicha ekspertlar guruhi (IPCC) tomonidan ishlab chiqilgan metodologik ko'rsatmalar asosida GHG emissiyalari sohalar va manbalar kesimida aniq hisoblanadi. Ushbu yondashuv EDGAR ma'lumot bazasi bilan uyg'unlashtirilgan bo'lib, xalqaro hisobotlar bilan mos kelish imkonini beradi.

O'zbekistonda ushbu standartlarni joriy etish uchun muayyan imkoniyatlar mavjud. Birinchidan, energetika, sanoat, qishloq xo'jaligi va transport sohalaridagi emissiyalar bo'yicha ma'lumotlar mavjud bo'lib, ularni xalqaro metodologiyalar asosida qayta ishlash imkoniyati bor. Ikkinchidan, yirik korxonalar (masalan, NKMK, Navoiyazot) allaqachon barqaror rivojlanish hisobotlarini tayyorlashni boshlagan, bu esa pilot loyihalar uchun asos yaratadi.

Shu bilan birga, milliy ESG indikatorlarini shakllantirish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Hozircha O'zbekistonda ESG ko'rsatkichlarining yagona reestri yoki normativ tasnifi mavjud emas. Xalqaro amaliyotdan kelib chiqqan holda, quyidagi yo'nalishlarda milliy indikatorlar ishlab chiqilishi mumkin:

E (atrof-muhit): uglerod chiqindilar hajmi, energiya samaradorligi, suv va resurs sarfi, chiqindilarni qayta ishlash darajasi;

S (ijtimoiy): xodimlar sog'ligi va xavfsizligi, gender tenglik, mahalliy jamiyat bilan hamkorlik;

G (boshqaruv): kompaniyaning shaffofligi, tashqi audit mavjudligi, etik kodexlar va boshqaruv tuzilmasi.

Ushbu indikatorlar asosida ESG hisobotlarning milliy shablonlari yaratilib, buxgalteriya va korporativ hisobot tizimi bilan integratsiya qilish mumkin bo'ladi.

Bu nafaqat xalqaro investitsiya muhitini yaxshilaydi, balki milliy biznesda barqarorlik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Jahon amaliyotida buxgalteriya hisobining faqat moliyaviy ko'rsatkichlarni emas, balki atrof-muhit va ijtimoiy mas'uliyat bilan bog'liq ma'lumotlarni ham o'z ichiga oladigan kengaytirilgan shakli — integratsiyalashgan hisobot (integrated reporting) konsepsiyasi tobora keng qo'llanilmoqda.

Bu jarayonning markazida uglerod chiqindilarini hisobga olish va ularni moliyaviy hisobotlar bilan uyg'unlashtirish turibdi. Quyida keltirilgan 1-jadvalda xalqaro standartlar asosida buning amalga oshirish mexanizmlari va O'zbekiston sharoitida joriy etish imkoniyatlari tahlil qilindi.

1-jadval. Xalqaro standartlar va ularni O'zbekistonda joriy etish imkoniyatlari³

Standart nomi	Ahamiyati	Asosiy talablar	O'zbekiston uchun joriy etish imkoni
GRI 305	Uglerod chiqindilarini hisoblash va hisobot berish	Scope 1, 2, 3 bo'yicha chiqindilarni klassifikatsiya qilish, emissiyalarni aniqlash	Energetika va sanoat sohasidagi ma'lumotlar bazasi mavjud, Excel/1C orqali joriy etish mumkin
IFRS S2	Iqlimga bog'liq xatarlarni moliyaviy hisobotda integratsiya qilish	GHG emissiyalar, xatarlar, strategik tavakkalchilikni baholash	ESG hisobotlar shaklini moliyaviy hisob bilan birlashtirish, normativ qo'llanma talab etiladi
IPCC metodologiyasi	Ilmiy asosda emissiyalar hisoblash	Manba va tadqiqotlar formula, koeffitsientlar, emissiyalar	EDGAR ma'lumotlari va milliy manbalar bilan bog'lantirish imkoni bor
ISSB (IFRS S1/S2)	Barqarorlik xatarlarini hisobotda to'liq integratsiya qilish	ESG ma'lumotlarini moliyaviy hisobot bilan uyg'unlashtirish	Milliy ESG indikatorlarini ishlab chiqish va IT tizimlarni rivojlantirish zarur

Uglerod chiqindilarini buxgalteriya hisoboti ga integratsiya qilishda korxonalar moliyaviy ma'lumotlar bilan ekologik ko'rsatkichlarni uyg'unlashtirishi talab etiladi. Bunda hisob-kitob mexanizmlari va hisobot shakllari turli yondashuvlar asosida amalga oshiriladi. Quyidagi 2-jadvalda integratsiyaning asosiy usullari, ularning tavsifi va ahamiyati keltirilgan.

2-jadval. Uglerod chiqindilarini buxgalteriya hisobotiga integratsiya qilish mexanizmlari⁴

Integratsiya yo'li	Tavsif	Ahamiyati
Ishlab chiqarish xarajatlari tarkibida	Elektr energiyasi, yoqilg'i, xomashyo sarfi emissiya koeffitsiyentlari asosida hisoblanadi	Chiqindilarni ishlab chiqarish xarajati bilan bog'lab hisoblash
Moliyaviy bo'lmagan aktiv/rezervlar sifatida	Emissiyalarni kamaytirishga yo'naltirilgan investitsiyalar va xarajatlar	Uglerod bilan bog'liq xatarlar va faoliyatlarini moliyaviy bayon etish
Ekologik xarajatlar bo'limida	Chiqindilarni qayta ishlash, energiya samaradorligi, karbon kreditlar xaridi	ESG xarajatlarini hisobotda aniq aks ettirish va shaffoflikni ta'minlash

O'zbekistonda xalqaro hisobot standartlarini joriy etishni samarali tashkil etish uchun metodologik, infratuzilma va institutsional qadamlar zarur. Quyida keltirilgan 3-jadvalda ushbu yo'nalishda amalga oshirilishi mumkin bo'lgan amaliy tavsiyalar, ularning mohiyati va amalga oshirish yo'nalishlari tizimlashtirilgan.

3-jadval. O'zbekistonda xalqaro standartlarni joriy etish bo'yicha amaliy tavsiyalar⁵

Yo'nalish	Tavsiya	Aniqlashtirish
GRI 305 va IFRS S2 lokallashtirish	Tarjima, solallashtirilgan yo'riqnoma va namunaviy hisobotlar ishlab chiqish	Mahalliy korxonalar uchun tushunarli va amalda qo'llaniladigan shakl
Milliy ESG indikatorlari	CO ₂ /mahsulot, chiqindilar ulushi, gender tengligi kabi ko'rsatkichlarni ishlab chiqish	Milliy hisobot standartlariga mos indikatorlar reestrini yaratish
1C, Excel, ERP shablonlari	Emission factor (emissiya koeffitsiyenti) bazasi asosida avtomatlashtirilgan hisob-kitob formulalari	Buxgalteriyada uglerod hisobini avtomatlashtirish imkoniyatlarini yaratish

3 GHG Protocol va amaliyot tahlili asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

4 GRI, IFRS va mahalliy amaliyotlar tahlili asosida muallif tomonidan tuzilgan

5 GRI 305, IFRS S2 va milliy hujjatlar tahlili asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan

ESG hisobot uchun yo'riqnoma	Moliya vazirligi yoki Ekologiya qo'mitasi tomonidan rasmiy metodik hujjat ishlab chiqish	Davlat tomonidan rasmiylashtirilgan va majburiy hisobda yuritilishi lozim bo'lgan shakl
Pilot korxonalarini jalb qilish	Navoiy KMK, Navoiyazot kabi korxonalar hisobotlarini pilot sifatida sinovdan o'tkazish	Yaponiyadagi ilg'or tajriba asosida test joriy etish va keyinchalik ommalashtirish

Xulosa qilib aytganda, xalqaro standartlar asosida uglerod chiqindilarini buxgalteriya hisobida aks ettirish va ESG hisobotlarni joriy etish O'zbekistonda barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim strategik vosita bo'lib, bu jarayonni samarali amalga oshirish uchun normativ baza, mutaxassislar salohiyati va axborot tizimlari integratsiyasi bo'yicha izchil islohotlar talab etiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekistonda global iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va "yashil" iqtisodiyotga o'tish bo'yicha qator strategiyalar qabul qilingan bo'lsa-da, hali-gacha buxgalteriya hisobi va korporativ hisobotlar tizimida uglerod chiqindilarini hisobga olish va ESG standartlarini to'liq joriy etish amaliyoti shakllanmagan. Uglerod emissiyalarini aniq hisobga olish, ularni moliyaviy hisobotlarda aks ettirish va ekologik, ijtimoiy hamda boshqaruv ko'rsatkichlarini qamrab olgan hisobotlarni tayyorlash bugungi kunning dolzarb talablaridan biridir.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, xalqaro standartlar — GRI 305, IFRS S1/S2, ISSB va IPCC metodologiyalari asosida emissiyalarni hisoblash va hisobot berish tizimini joriy etish uchun O'zbekistonda muayyan sharoit va imkoniyatlar mavjud. Jumladan, 1C va Excel dasturiy vositalari orqali chiqindilarni hisoblashga texnik baza shakllangan, Navoi kon metallurgiya kombinati, Navoiyazot AJ larda ESG hisobotlarini tayyorlash amaliyoti boshlangan hamda hukumat tomonidan "Yashil iqtisodiyot" strategiyasi orqali zarur normativ hujjatlar ishlab chiqilmoqda.

Biroq, ushbu jarayonni tizimli tashkil etish va keng qo'llash uchun quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

Hisobot shakllarini standartlashtirish: ESG hisobotlari uchun umumiy namunalar va yo'riqnomalar ishlab chiqish, ularni milliy hisobot standartlari bilan uyg'unlashtirish.

Moliyaviy vazirligi yoki Ekologiya qo'mitasi tashabbusida ESG bo'yicha metodik hujjatlar yaratish: ESG indikatorlari, emissiyalarni hisoblash usullari, xatarlarni baholash mexanizmlari va hisobot formalari to'g'risidagi rasmiy qo'llanmalarni ishlab chiqish.

Mutaxassislar tayyorlash va malaka oshirish kurslarini tashkil etish: Yashil hisobot va GHG emissiyalar bo'yicha buxgalter va auditorlar uchun maqsadli ta'lim dasturlarini joriy etish.

Xususi sektor uchun ESG grant dasturlari va rag'batlantirish mexanizmlarini yaratish: ESG hisobotlarini joriy etgan korxonalar uchun soliq imtiyozlari, kredit preferensiyalari yoki xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda grant dasturlarini tashkil etish.

Milliy ESG indikatorlarini shakllantirish va raqamlashtirish: CO₂ emissiyalari, energiya iste'moli, ekologik xarajatlar, ijtimoiy tenglik va boshqaruv sifatini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar bazasini ishlab chiqish va ularni hisobotlarda majburiy tarzda qo'llash.

Pilot loyihalarni amalga oshirish: Yirik korxonalar asosida pilot tarzda xalqaro standartlar asosida ESG hisobot tizimini joriy etish va uning natijalari asosida milliy modelni shakllantirish.

Mazkur takliflar amalga oshirilsa, buxgalteriya hisoboti faqat moliyaviy natijalarni emas, balki korxonaning atrof-muhit va jamiyat oldidagi mas'uliyatini ham qamrab oladigan zamonaviy va barqaror korporativ hisobot tizimiga aylanishi mumkin.

Bu esa O'zbekistonni xalqaro ekologik reytinglar va sarmoyaviy muhitda raqobatbardosh qilishda muhim omil bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019, October 4). Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PQ-4477-sonli qaror. <https://lex.uz/uz/docs/4539502>
- Al-Dhaimesh, H. M. (2020). The impact of green accounting for sustainable development on the financial performance of companies. *International Journal of Business and Management Invention*, 9(5), 17–24.
- Annqita, R., Siregar, M., & Sudrajat, S. (2022). The effect of green accounting implementation on firm value. *Journal of Accounting and Environmental Sustainability*, 14(1), 55–62.
- Anggraeni, D. Y. (2015). Pengungkapan emisi gas rumah kaca, kinerja lingkungan, dan nilai perusahaan. *Jurnal Akuntansi dan Keuangan Indonesia*, 12(2), 188–209. <https://doi.org/10.21002/jaki.2015.11>
- Bahriansyah, R. I., & Ginting, Y. L. (2022). Pengungkapan emisi karbon terhadap nilai perusahaan dengan media exposure sebagai variabel moderasi. *JRAP (Jurnal Riset Akuntansi dan Perpajakan)*, 9(2). <https://doi.org/10.35838/jrap.2022.009.02.21>

6. Chasbiandani, M., & Rahardjo, T. (2019). Green accounting and its role in improving firm's environmental performance. *Asian Journal of Accounting Research*, 4(2), 101–110.
7. Deswanto, V. (2022). Literature review: Green accounting era 4.0 menuju society 5.0. *Jurnal Riset Akuntansi dan Manajemen Malahayati*, 11(2), 42–48. <https://doi.org/10.33024/jrm.v11i2.7213>
8. EDGAR. (2023). Emissions database for global atmospheric research v8.0. <https://edgar.jrc.ec.europa.eu>
9. European Commission. (2024). EDGAR Report 2024: CO₂ emissions and GDP. https://edgar.jrc.ec.europa.eu/report_2024?vis=co2gdp#emissions_table
10. Endiana, I. D. M., et al. (2020). The effect of green accounting on corporate sustainability and financial performance. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(12), 731–738. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no12.731>
11. GRI. (2016). GRI 305: Emissions 2016. Global Reporting Initiative. <https://www.globalreporting.org>
12. IFRS Foundation. (2023). IFRS S1 and IFRS S2 Standards. <https://www.ifrs.org>
13. IPCC. (2019). 2019 refinement to the 2006 IPCC guidelines for national greenhouse gas inventories. <https://www.ipcc.ch>
14. IPCC. (2021). Summary for policymakers – AR6 WGI. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/outreach/IPCC_AR6_WGI_SummaryForAll.pdf?utm_source
15. Iskandar, D., & Fran, E. (2016). The effect of carbon emissions disclosure and corporate social responsibility on the firm value with environmental performance as variable control. *Research Journal of Finance and Accounting*, 7(9), 122–130.
16. Janssens-Maenhout, G., Crippa, M., Guizzardi, D., Muntean, M., Schaaf, E., Dentener, F., Bergamaschi, P., ... Oreggioni, G. D. (2019). EDGAR v4.3.2 Global Atlas of the three major greenhouse gas emissions for the period 1970–2012. *Earth System Science Data*, 11, 959–1002. <https://doi.org/10.5194/essd-11-959-2019>
17. Luciana, M., Sudrajat, A., & Rachmawati, D. (2021). The impact of green accounting application on firm value. *EcoStudies Journal*, 10(1), 45–53.
18. Maama, H., Ginting, Y., & Wibowo, A. (2019). The effect of green accounting on company value: Evidence from Indonesia. *Proceedings of the International Conference on Economics, Education, Business and Accounting (ICEEBA)*, 2019(1), 215–222.
19. UNEP. (2023). Emissions gap report 2023. United Nations Environment Programme. <https://www.unep.org>
20. United Nations Environment Programme. (2023). Emissions gap report 2023: Broken record – Temperatures hit new highs, yet world fails to cut emissions (again). Nairobi: UNEP. <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2023>
21. Xalilov, Sh. A. (2025). Yashil buxgalteriya hisobi: Buxgalteriya hisobida uglerod chiqindilarini hisobga olishning nazariy yondashuvlari. *Muxandislik va Iqtisodiyot Jurnal*, (4), 781.
22. Zulhaimi, H. (2015). Pengaruh penerapan green accounting terhadap kinerja perusahaan (studi pada perusahaan peraih penghargaan industri hijau yang listing di BEI). *Jurnal Riset Akuntansi dan Keuangan*, 3(1), 603–616.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
